

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ ในวรรณกรรมของสุนทรภู่

An analytical study of Buddhist aesthetics

In Sunthornphu's literatures

เพ็ญศรี คล่องการเขียน¹

Pensri Klongkarnkhan

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ.2554

บทคัดย่อ

การศึกษาวินิจฉัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี 4) เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ“รูปแบบคุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก และการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาเถรวาท ที่เป็นพระภิกษุสงฆ์จำนวน 3 รูปและคณาจารย์จำนวน 2 ท่าน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาอธิบายในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า

1) แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ หมายถึง ความงามที่เป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความงามที่เกิดจากศีล ความงามที่เกิดจากสมาธิ ความงามที่เกิดจากสติ และความงามที่เกิดจากปัญญา เป็นความงามที่เป็นความดี และความจริง

2) วรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี เกิดจากการที่สุนทรภู่นำชีวิตและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกับตนเอง ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ และนำมาถ่ายทอดลงในวรรณกรรม ด้วยหลักธรรมที่เป็นความงามทั้งกาย วาจา ใจ มีคุณค่าสำหรับการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องด้วยการปฏิบัติตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา

3) คุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี เป็นคุณค่าที่เกิดจากความรู้สึกรับรู้ด้วยการพูด การทำ และการคิด ที่สอดคล้องกับศีล สมาธิ ปัญญา คุณค่า และประโยชน์ของความงามในแง่ที่มีต่อบุคคล หลักธรรมที่ค้นพบในวรรณกรรมของสุนทรภู่นี้ สังกทวิตถุ 4

¹ นักศึกษาปริญญาเอก , บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พรหมวิหาร 4 ทศพิชราชธรรม ฌราวาสธรรม 4 ความกตัญญูกตเวทีตา ไตรสิกขา ไตรลักษณ์ กฎแห่งกรรม
ขั้น 5 และนิพพาน

สุนทรภู่นี้เป็นผู้มีความสามารถทางการประพันธ์ จึงสามารถถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ลงในวรรณกรรมของสุนทรภู่นี้เรื่องพระอภัยมณีได้อย่างแยบยล เป็นแบบอย่างของนักประพันธ์ที่ต้องมีคุณสมบัติ อันประกอบไปด้วย ต้องเป็นผู้มีความรู้ (Knowledge) มีความเข้าใจ (Understanding) และมีความเชื่อ (Belief) ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างยิ่ง จึงเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ที่ได้มาจากการวิจัย เป็นรูปแบบของคุณค่าแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่นี้เรื่องพระอภัยมณี คือ **K (Knowledge)** หมายถึง ความรู้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทและความรู้ทางด้านระเบียบวิธีการประพันธ์ของผู้ประพันธ์ (**Understanding**) หมายถึง ความเข้าใจในเนื้อหาของหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทและความรู้ในวรรณกรรมนั้นๆของผู้ประพันธ์ เพื่อนำมาถ่ายทอดให้แก่ผู้อ่านอย่างถูกต้อง **B (Belief)** หมายถึง ความเชื่อความศรัทธาของผู้ประพันธ์ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ปรากฏอยู่ในบทประพันธ์นั้น มีความงาม ความดี และความจริง สามารถทำให้การดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติเกิดความสุขได้ และยังทำให้ประชาชนชาวพุทธมีความเชื่อและศรัทธาในหลักธรรมนั้น

สรุปได้ว่า แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่นี้เรื่องพระอภัยมณี มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ให้เป็นผู้มีความงดงามทั้งทางกาย วาจา ใจ ด้วยการปฏิบัติโดยการพูดและการคิด โดยเฉพาะทั้งผู้อ่านและผู้ประพันธ์ต้องมีความรู้ และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนตลอดจนมีความเชื่อและศรัทธาว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักธรรมที่มีความงดงามจริง ประกอบไปด้วยมีความงดงามในเบื้องต้น คือ ศีล งามในท่ามกลาง คือ สมาธิ และงามในที่สุด คือ ปัญญา ซึ่งไม่ว่าจะปรากฏอยู่ในที่แห่งใดก็ย่อมมีความงามของธรรมปรากฏอยู่ จึงได้ชื่อว่า เป็นบุคคลที่มีความงามอย่างแท้จริง อันเป็นแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมของสุนทรภู่นี้เรื่องพระอภัยมณี

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows; 1) to study of Buddhist aesthetics, 2) to study a Sunthornphu's literature named Phra Apaimanee, 3) to analyze the values of Buddhist aesthetics in Phra Apaimanee literature , and 4) to present a new model on values of Buddhist aesthetics in Sunthornphu's literature named phra Apaimanee The research was a qualitative study by studying and analyzing data collected from the Tipitaka, Phra Apaimanee literature and other relating texts and documents along with in-depth interview with expert, 4 monks and 5 laymen. The work was presented in a descriptive method.

The results of research could be summarized that:-

1) The Buddhist aesthetics referred to the Buddha's teachings for training human being physically and mentally with aesthetics in 3 levels; precepts, concentration and wisdom.

2) Phra Apaimanee literature was written from Sunthornphu's real life and his imagination. The Buddhist principles; morality, mentality and wisdom, were embedded in the literature.

3) The values of Phra Apaimanee literature were obtained from speech, action and thinking of the characters that go along with the Buddhist values; i.e. morality, mentality and wisdom. The Buddhist principles found from Phra Apaimanee literature are Saggahavattu Dhamma, Brahmavihara Dhamma, the tenfold code of the king. Gharavasa Dhamma, gratitude, the threefold training, the three common characteristics, the law of Karma, five aggregates and Nibbana.

Sunthornphu is a poet who has a capability in writing and he can insert Buddhist principles in his literary work so appropriately that his work can present the idea of Buddhist aesthetics creatively and applicatively. The writers should be qualified with knowledge, understand and belief in whatever topics they will compose. A new body of knowledge obtained from this research can be concluded with a "KUB" model; K stand for knowledge in Buddhist principles and writing methodology and technique. U stand for the understand in Buddhist principles, backgrounds of story scenes and presentation strategies. B refers to a belief in Buddhist principles that those principles can benefit the one who follows it.

The values of Buddhist aesthetics in Phra Apaimanee literature are beneficial to readers and writers for they can experience bodily beauty, verbal beauty and mental beauty according to Buddhist philosophy. The Buddhist principles can create fundamental, intermediate and advanced levels of beauty; wherever the Buddhist principles are found, there exist the Buddhist aesthetics.

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ในปัจจุบันนี้ วรรณกรรมไทยได้ถูกละเลย ขาดการเอาใจใส่ดูแลจากสังคมและแวดวงการศึกษา ด้วยเหตุที่ผู้อ่านตีความไม่เป็นเพราะขาดความเข้าใจความหมายของคำถึงแม้ว่าวรรณกรรมเหล่านี้จะมีความงดงามทางด้านภาษาเพียงใดก็ตาม อีกทั้งความล้ำสมัยของสังคมที่นิยมวรรณกรรมแนวใหม่ จึงเป็นผลทำให้วรรณกรรมไทยดังกล่าวถูกเพิกถอนจากหลักสูตรออกไปหลาย วิทยุและประชาชนคนไทยจึงหันไปนิยมวรรณกรรมและวัฒนธรรมต่างชาติที่กำลังเลือนไหลเข้าสู่ประเทศไทยโดยผ่านสื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศในรูปแบบของซีดีรอม คอมพิวเตอร์ ภาพยนตร์ หนังสือ รวมทั้งการ์ตูนแนวความรักที่ประกอบด้วยภาพ สี สัน การใช้ภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจและเร้าความสนใจ ทำให้เยาวชนคนไทยใช้เวลาว่างอยู่กับสิ่งเหล่านี้ พร้อมทั้งเลือกบริโภคในสิ่งไม่ดีงาม ด้วยเข้าใจผิดคิดว่าความงามที่เกิดจากสื่อเหล่านั้น คือสิ่งที่ตนอยากได้โดยให้ความสำคัญเฉพาะทางด้านกายภาพ แต่ละเลยความงามทางด้านจิตภาพ จึงก่อให้เกิดปัญหาการลอกเลียนแบบทางอบายมุข การก่ออาชญากรรมทุกรูปแบบการมั่วสุมทางเพศ สิ่งเสพติดให้โทษ การไม่ซึมซับคุณค่าและไม่รู้จักวรรณกรรมไทยที่แทรกความงดงามของหลักพุทธปรัชญาไว้อย่างลึกซึ้ง จึงทำให้เกิดการลอกเลียนแบบจากวรรณกรรม สื่อสิ่งพิมพ์ภาพยนตร์และวัฒนธรรมต่างชาติที่ให้ผลตามมาอย่างชัดเจน คือ การขาดวินัย ทะเลาะวิวาท ก้าวร้าวการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรจึงเกิดการทำแท้ง การเข้าไปเกี่ยวข้องกับ

กับสารเสพติด เล่นการพนันการไม่ซื่อสัตย์สุจริต การเอารัศเอาเปรียบ ไม่มีความเสียสละ ฯลฯ เมื่อแก้ปัญหาไม่เป็นจึงทำให้เกิดอารมณ์ซึมเศร้า อารมณ์เครียด เป็นผลนำไปสู่การฆ่าตัวตายในที่สุดซึ่งนับวันปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะทวีความรุนแรงมากขึ้น ล้วนเป็นปัญหาทางด้านคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเกิดจากรรณกรรมแนวใหม่เป็นส่วนใหญ่ รรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี นอกจากจะมีความงดงามทางสุนทรียศาสตร์ ทั้งอรรถะ พद्यุชนะ และฉันทลักษณ์แล้ว ยังประกอบไปด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ต้องการให้มนุษย์เข้าใจความจริง ความถูกต้อง ความดี ความชั่ว ตลอดจนประโยชน์สุขที่มนุษย์พึงได้รับ แนวความคิดของพุทธปรัชญาในวรรณกรรมของสุนทรภู่จึงทำให้ผู้อ่านได้รับประโยชน์สองทางคือ ทางโลกและทางธรรมหรือความเพลิดเพลินในรสกวีนิพนธ์และรสศีลธรรม (เบญจมาศ พลอินทร์, 2524, : 83) เรื่องพระอภัยมณีนี้ถึงแม้ว่าผู้อ่านจะกล่าวขานกันว่าเป็นวรรณกรรมประโลมโลก แต่ก็ยังเป็นวรรณกรรมที่เกิดจากจินตนาการที่มีคุณค่า ซึ่งสุนทรภู่สุนทรภู่บรรจงใช้ภาษาอย่างประณีตเพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงความงามของผู้มีศีล สมาธิ และปัญญา โดยเฉพาะการใช้ปัญญาแก้ปัญหาอย่างมีสติ ด้วยการพยายามสร้างแนวความคิดทางด้านปัญญาให้แก่ตัวละคร ได้อย่างสมจริง เพื่อไว้เป็นแนวทางในแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้ทันท่วงทีดาวแนวทางแห่งพุทธปรัชญา เช่น ให้พระอภัยมณีมีปัญญาเรียนรู้เร็วจึงหยั่งรู้จิตใจคน มีไหวพริบปฏิภาณในการแก้ปัญหา ศรีสุวรรณมีปัญญาฉลาดในการใช้คำพูด สีนสมุทรมีปัญญาในการเรียนรู้คนตรีและภาษาต่างประเทศได้อย่างเชี่ยวชาญ นางสุวรรณมาลีมีปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆ นางวาริมีปัญญาในการหยั่งรู้ถึงจิตใจมนุษย์ มีความสามารถในการพูดโน้มน้าวใจ และนางละเวงวันพามีปัญญาในการผูกใจคนและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่สุนทรภู่พยายามให้ผู้อ่าน ได้เข้าใจถึงความงดงามของหลักธรรมทั้งในมิติทางโลกไปสู่มิติทางธรรม ประกอบไปด้วยความดีคือคุณธรรม เป็นความงามที่ยั่งยืนถาวรก่อประโยชน์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น ความงดงามของหลักธรรมดังกล่าวที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมของสุนทรภู่ นั้น มีความงามในเบื้องต้นคือ สีส ความงามในท่ามกลางคือ สมาธิ และความงามในที่สุดคือ ปัญญา ประกอบด้วยการอนุเคราะห์ประโยชน์ เกื้อกูล ความสุข และความหลุดพ้น อันเป็นความงามที่เป็นความดี และความจริง ที่ปรากฏให้เห็นอยู่เกือบทุกบทประพันธ์ พร้อมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์แก่มวลมนุษย์ และน่าจะช่วยลดภาวะพฤติกรรมเสี่ยงจากปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้ พร้อมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์แก่เยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมอย่างชัดเจน โดยตระหนักถึงคุณค่าความงามที่เกิดจากคุณธรรมภายในจิตใจย่อมส่งผลให้เกิดความงดงามภายนอก คือ ความงามทางด้านร่างกาย ที่มีความสัมพันธ์กับจิตใจอย่างแนบแน่น โดยธรรมชาติของมนุษย์นั้น เมื่ออ่านวรรณกรรมด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินในอรรถรสอันแฝงไปด้วยหลักพุทธปรัชญาแล้ว ย่อมทำให้เกิดอารมณ์อันสุนทรีย์ ซึ่งจะช่วยกล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้มีความละเอียดอ่อน มีสติยังคิด มีปัญญาแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้อง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องแนวความคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมไทย ด้วยการปลุกฝังรากฐานของการประพฤติปฏิบัติคุณงามความดี และนำมาใช้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดภูมิคุ้มกัน เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ดังพระบรม

ราชาวาทที่พระราชทานแก่สมามคพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักรว่า ธรรมในพระพุทธศาสนามีความหมจด บริสุทธิ และสมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยเหตุผลซึ่งบุคคลสามารถจะศึกษาด้วยปัญญาเพ่งพินิจ ให้เกิดประโยชน์คือ ตั้งตัวได้เป็นปกติสุขจนถึงประโยชน์ขั้นปรมาตม์ คือหลุดพ้นจากเครื่องเกาะเกี่ยวร้อยรัดทุกประการ ข้อนี้เป็น ลักษณะพิเศษในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนามีคุณค่าประเสริฐสุด (พระบรมราชาวาทาและ พระราชดำรัส, สำนักพระราชวัง, : 271) ซึ่งจะช่วยป้องกันปัญหาต่างๆที่อาจเกิดขึ้นกับตนเอง สังคม และ ประเทศชาติ รวมทั้งเผยแผ่และดำรงรักษาความงามของพุทธปรัชญาที่มีอยู่ในวรรณกรรมของสุนทรภู่ให้ ยั่งยืนสืบต่อไป

2. โจทย์ของการวิจัย

- 2.1 แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์เป็นอย่างไร
- 2.2 วรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีเป็นอย่างไร
- 2.3 คุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่อง พระอภัยมณีเป็นอย่างไร
- 2.4 รูปแบบคุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทร ภู่เรื่องพระอภัยมณีเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์
- 3.2 เพื่อศึกษาวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี
- 3.3 เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของ สุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี
- 3.4 เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบคุณค่าของแนวคิดทางพุทธ ปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี”

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Interview Resarch) ที่บูรณาการระหว่างการวิจัย เชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร กับการวิจัยเชิงคุณภาพแบบบูรณาการคือการสัมภาษณ์ ที่ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ พระไตรปิฎก วรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี โดยศึกษาเอกสาร เพิ่มเติมจากเอกสารอื่นๆ ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา รวมทั้งหนังสือ บทความ วารสาร เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนอกจากนี้ได้มีการเก็บประเด็นสำคัญเช่น การนำหลักธรรมปรากฏในวรรณกรรม เรื่องพระอภัยมณี ไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือของข้อมูล งานวิจัยนี้เป็น การศึกษาวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีด้วยแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์เป็นหลัก

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐาน 2 ประเภทคือ

5.1 เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี

5.2 เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา และอนุฎีกา หนังสือ บทความ วารสาร ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.3 นำประเด็นสำคัญ คือการมีหลักธรรมในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี ไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาความเชื่อมั่น โดยเป็นพระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา เถรวาท จำนวน 3 รูป และอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี อีกทั้งมีความรู้ทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 ท่าน

5.4 ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีจากข้อมูลทั้งหมดที่ได้มา ด้วยการตีความ แปลความแล้วรวบรวมเรียบเรียงเป็นพรรณนาให้ถูกต้อง

5.5 นำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ คุณค่าแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี มาเสนอแนวทางและสร้างองค์ความรู้ใหม่ MODEL เกี่ยวกับ “รูปแบบคุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี”

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ทำให้ทราบแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์

6.2 ทำให้ทราบวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี

6.3 ทำให้ทราบคุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี

6.4 ทำให้ทราบรูปแบบคุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี

6.5 ทำให้สามารถนำเสนอแนวทางเพื่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบคุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่”

7 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัย

เกณฑ์การตัดสินความงาม หมายถึง มาตรการตัดสินใจว่าอะไรงาม อะไรไม่งาม โดยใช้เกณฑ์ทางพระพุทธศาสนา คือ การทำ การพูด หรือการคิด ที่สอดคล้องกับ อาทิกล्यानัง : งามในเบื้องต้น มัชฌิมกล्यानัง : งามในท่ามกลาง และปริโยสานกล्यानัง : งามในที่สุด ได้แก่ งามด้วย สิล สมาธิ ปัญญา

สุนทรียะ หมายถึง ความงามทั้งที่เป็นศิลปกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความประณีตงดงามของจิตใจ ความประณีตงดงามของการใช้ชีวิตส่วนตัว และชีวิตส่วนรวม ศิลปกรรม (Fine Arts) ที่หมายรวมถึงทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง สถาปัตยกรรม วรรณกรรม

สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกในความ ภาพที่งดงามทางความคิด หรือภาพของความงามในสมอง (Image of Beauty) ศักยภาพของการรับรู้ความงาม ที่สามารถสัมผัส หรือรับความงามได้ต่างกันความงามที่อาจเกิดจากภาพ จากเสียง จากจินตนาการ จากตัวอักษร หรือประสาทอื่นๆ

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่เกี่ยวกับความงามเป็นส่วนหนึ่งของสาขาปรัชญาที่มุ่งแสวงหาความจริง ความดี ความงาม และความสงบ อาจเป็นเรื่องของความเชื่อ เรื่องของทฤษฎี หรือเรื่องของเหตุผล ในบริบทความคิดใดความคิดหนึ่ง ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือของนักปรัชญา หรือของนักสุนทรียศาสตร์คนใดคนหนึ่ง

วรรณกรรม หมายถึง งานหนังสือ งานประพันธ์ บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง สิ่งที่ยืนยันทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด หรือเพื่อความมุ่งหมายอย่างไร

วรรณกรรมของสุนทรภู์ หมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นของสุนทรภู์ เรื่องพระอภัยมณีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ ซึ่งนำมาใช้ในการวิจัย

พุทธปรัชญา หมายถึง หลักธรรมและคำอธิบายหลักธรรมในศาสนาพุทธเถรวาท หลักธรรมในศาสนาพุทธเรียกว่า พุทธธรรม พุทธพจน์ หรือพระธรรมวินัย อันเกี่ยวข้องกับ ศีล สมาธิ หรือปัญญา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติหรือสั่งสอนไว้ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งได้แก่คำอธิบายโดยพระสาวกหรือพุทธศาสนิกชน เพื่อชี้แจงเนื้อหาที่ลุ่มลึกและสลับซับซ้อนให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้นสำหรับผู้มีปัญญาน้อย คำอธิบายนี้ เรียกว่า อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และทฤษฎีต่างๆ เช่น คำอธิบายของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นต้น

พุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ หมายถึง ความงามตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในกรอบของศีล สมาธิ หรือปัญญา ที่ปรากฏความงามใน 2 มิติ ได้แก่ความงามในมิติทางธรรมหรือความงามภายใน และความงามในมิติทางโลกหรือความงามภายนอก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า งามระดับปรมาตตัสจจะ (ทางธรรม) คือมีความเป็นจริงแท้มากที่สุด และงามระดับสมมติตตัสจจะ (ทางโลก) คือเป็นความจริงโดยสมมติ

สุนทรียศาสตร์เชิงพุทธ หมายถึง วิชาว่าด้วยความงาม เพราะมีศีล สมาธิ หรือปัญญา ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

คุณค่าของความงาม หมายถึง คุณค่าที่เกิดกับความรู้สึก และคุณค่าที่วัดได้ทางรูปธรรม เช่น การได้ชื่อว่าเป็นคนดีเพราะมีศีล สมาธิ หรือปัญญา เป็นต้น

ประโยชน์ของความงาม หมายถึง การใช้ประโยชน์ที่ได้รับจากความงามในแง่ต่างๆของพระพุทธศาสนา แล้วทำให้เกิดความสงบสุขทั้งโดยส่วนตน และสังคม

8. สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมของสุนทรภู์เรื่องพระอภัยมณี และแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ ต้องศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์เป็นพื้นฐาน เพื่อจะเป็นข้อมูลในความงามของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาหรือเรียกว่า แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์จากวรรณกรรมของสุนทรภู์เรื่องพระอภัยมณี โดยได้มาจากการผสมผสานกรอบแนวคิดทางงานวิจัยของ ชลลดา ศิริวิทย์เจริญ ที่ศึกษาสุนทรียศาสตร์ในลิลิตตะเลงพ่ายโดยอาศัยหลักการอ่าน

อย่างละเอียดของพระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์และของ ไอ.เอ.ริชาร์ด เหริยอุทอง สมศักดิ์ ศึกษาแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่และ พระมหาอุดม ปัญญาโก ที่ศึกษาพุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์โดยใช้ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตก อีกทั้งดวงมน ปริปัญญา ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณค่าของวรรณกรรมโดยใช้หลักวรรณคดีวิจารณ์ของไอ.เอ.ริชาร์ด เช่นเดียวกัน พร้อมทั้งนำสิ่งที่ได้มาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ปล่อยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อหาความเชื่อมั่น แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมทั้งหมดนี้มาทำการวิเคราะห์สรุป เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าของหลักกรรม หรือแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี เพื่อนำประโยชน์จากคุณค่านั้นไปดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ และเป็นแนวทางให้กับเยาวชน ตลอดจนผู้อ่านวรรณกรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามองเห็นภาพของหลักกรรม หรือความงดงามทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ชัดเจน และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ รูปแบบคุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีต่อไป

9. ผลการวิจัย

แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาไปยังความงามของหลักกรรมคำสอน เพราะเหตุว่า หลักกรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าธรรมนั้น ย่อมมีความงามและมีสุนทรียศาสตร์ในตัวเอง ไม่ว่าจะมองในแง่มุมใดก็ตาม ธรรมก็ย่อมจะมีความงามอยู่ทุกด้านกล่าวได้ว่าความงามของธรรมเป็นพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ผู้ใดได้ปฏิบัติตามธรรมนั้นแล้วย่อมจัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุด

ดังนั้น คุณความดี ความงาม ทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่ จึงให้คุณค่าอย่างมากแก่ผู้อ่าน ผู้อ่านจะได้ธรรมและความงดงามทางภาษา อีกทั้งและความหมายตลอดจนได้ข้อคิดของหลักกรรมคำสอนอันเป็นพุทธปรัชญาที่นำไปสู่การพัฒนาสำหรับผู้อ่านในด้านการฝึกตนให้มีศีล ฐิติ ฐีชัว ฐีผิดฐีถูก ฐีระงับ ฐีสังโศกไม่ควร ยกระดับจิตใจให้มีคุณธรรมสูง อันจะนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญา ให้รู้จักคิด รู้จักศึกษา นำสิ่งที่ได้มาไปเพิ่มพูนความรู้ ไปสู่การพิจารณาและปฏิบัติต่อไป ซึ่งเป็นเป้าหมายของสุนทรภู่เพียรบอก เพียรสอน โดยผ่านวรรณกรรมที่ร้อยเรียงขึ้นมา หากผู้อ่านวิเคราะห์แยกแยะออกมาท่านออกมาได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในด้านคุณธรรม โดยเฉพาะคุณธรรมทางจิตอีกทั้งได้ปัญญาเพิ่มพูนขึ้น สามารถจับจุดในเรื่องของการพัฒนาคนหรือบุคคลสามด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักไตรสิกขาที่ปรากฏอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาท ให้ออกมาด้วยการกระทำ อันเป็นการกระทำที่อยู่ในกุศลกรรมบท 10 เพราะการกระทำเหล่านี้เป็นกุศล จะต้องเป็นกุศลด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ การกระทำที่แสดงออกจะเป็นกุศลหรือเป็นสุจริต ที่เป็นกุศลกรรมบทนั่นเองวรรณกรรมบทใดที่ปรากฏหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีวาจาสุจริต กายสุจริต มโนสุจริต เป็นการพัฒนาไปสู่ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้เกิดความงอกงาม วรรณกรรมบทนั้นจึงมีคุณค่าความงามทางพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่าสุนทรียศาสตร์เชิงพุทธวรรณกรรมนั้นจึงจัดว่าเอื้อประโยชน์ อนุเคราะห์ แก่การสร้างสรรค์สังคมสิ่งเหล่านี้เกิดจากความสามารถของนักประพันธ์ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักกรรมและรู้ถึงจิตใจคนโดยผ่านตัวละคร

จากงานวิจัยนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่ ด้วยเหตุที่ความงามของธรรมชาติไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใดจะต้องมองเห็นความงามของธรรมชาติไปทุกที่เมื่อไปปรากฏอยู่ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีก็ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีคุณค่าและงดงามอย่างหาที่ติมิได้เพราะงามด้วยหลักธรรม หากผู้ใดได้อ่านวรรณกรรมเรื่อง พระอภัยมณีจักได้ชื่อว่าเป็นผู้งดงามด้วยธรรมเช่นเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าสุนทรภู่เป็นผู้มีภูมิปัญญาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีอีกทั้งเคยมีประสบการณ์จากการบวชมาก่อนศึกษาธรรมจากพระพุทธศาสนามาก่อนจึงทำให้ท่านสามารถถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนในพุทธเชิงปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะด้านสุนทรียศาสตร์เชิงพุทธซึ่งเป็นแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งความสามารถในด้านการประพันธ์ของท่านผู้ที่มีความโดดเด่นในบทประพันธ์ประเภทกลอนทั้งอักษร สัมผัสและการใช้ภาษา หรืออาจกล่าวได้ว่าทั้งอรรถและพยัญชนะ ที่ทำให้บทประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณีมีเอกลักษณ์ทั้งงดงามในด้านสำนวน ภาษาและแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์อันจะเป็นแนวทางสำหรับนักประพันธ์ในรุ่นต่อมาเป็นอย่างดี

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าความงามในทางพุทธปรัชญาเป็น ความงามทางธรรมที่เกิดจากพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าความงามทางธรรมนี้เป็นความงามแห่งความจริงด้วย กล่าวคือ เป็นความงามในเนื้อหาของหลักธรรมสอนทุกหมวดหมู่ โดยเฉพาะในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา สมณะ วิปัสสนา มรรค ผล นิพพาน ที่บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ถูกต้อง ครบถ้วนทั้งอรรถ (ความหมาย) และพยัญชนะ (ข้อความ-ถ้อยคำ) เป็นความงามที่สามารถพัฒนาจากง่ายไปหายาก จากหยาบไปสู่ละเอียด สัมพันธ์ทุกชั้นตอน งามทั้งขมกิเลสได้ชั่วคราว ทำให้ได้รับความสงบสุขอันเกิดจากสมณะและวิปัสสนา และทำให้บรรลุธรรมขั้นสูงคือ พระนิพพาน

ความงามแห่งธรรมหรือพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์นี้ ถือเป็นความงามสากล ผู้เข้าถึงความงามแห่งธรรมย่อมรู้แจ้งเหมือนกัน เพราะธรรมหรือความจริงมีความเป็นหนึ่งไม่มีสองผู้รู้ความจริงย่อมไม่วิวาทกันในเรื่องของความจริงที่รู้นั้น ความงามแห่งธรรมนั้นเป็นคุณสมบัติที่ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ได้ยาก สงบ ประณีต ไม่อาจคิดเอาได้ บัณฑิตเท่านั้นจึงรู้ได้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสเปรียบเทียบความงามแห่งธรรมให้เป็นรูปธรรมว่า “ฟ้ากาสิใหม่ก็ดี กลางเก่ากลางใหม่ก็ดี เก่าแล้วก็ดี ก็มีสีสวย ภิกษุหนุ่มก็ดี ภิกษุมัชฌิมะก็ดี ภิกษุเถระก็ดี มีศีล มีธรรมอันงาม ความมีศีล มีธรรมอันงามนั้น เรียกว่า ความมีสีสวยของภิกษุนั้น เช่นกับฟ้ากาสิมีสีสวยจะนั้น”

ความงามแห่งธรรมในพระพุทธศาสนาจึงโยงถึงความจริง ความดีด้วย เพราะความจริงเป็นที่มาของความงามและความดี ความงามก็เป็นลักษณะของความจริง ความดีเป็นเนื้อหาหรือเป้าหมายของความจริงที่มีธรรมหรือความจริงในตัวอย่างมีลักษณะงาม และผลจากการมีธรรมในตัวไม่ว่าธรรมระดับใด คือ ภาวะลดลงของกิเลสและทุกข์ในชีวิต หากมีธรรมสมบูรณ์ กิเลสและทุกข์ก็ลดลงจนหมดสิ้น ในที่สุดซึ่งถือว่าเป็นความดีสูงสุดของชีวิต ความงามทางธรรมนี้จึงมุ่งหมายถึงความจริงและความดี ในพระพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญต่อความงามนี้เป็นอย่างมาก เพราะเป็นความงามที่นำไปสู่การหลุดพ้น ไม่ผูกมัดอยู่ในวัฏฏะ เป็นความงามที่ไม่ทำให้เกิดความหลงใหล มัวเมา

กล่าวได้ว่า ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีได้ปรากฏแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมดังกล่าวให้ผู้ปฏิบัติเห็นความงามของธรรมในที่มีความสำคัญต่อชีวิต เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ด้วยความงามด้วยคุณความดีของหลักธรรม ธรรมนั้นจึงจะเป็นธรรมทำให้งาม ทั้งกาย วาจา และใจ รู้เท่าทันความเป็นไปของชีวิต ไม่หลงไปกับกิเลสทั้งปวง อันจะนำไปสู่ความจริง ความดี และความงาม รู้เท่าทันการเกิดแห่งเหตุปัจจัยจนหาหนทางแห่งการดับทุกข์เข้าสู่หนทางแห่งการพ้นทุกข์ จนถึงนิพพานอันเป็นโลกุตระธรรมไม่ต้องพบกับการเวียน วาย ตาย เกิดอันเป็นความทุกข์อีกต่อไป ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีมีผลการวิจัยโดยสรุปหลักธรรมที่มนุษย์ทั่วไปพึงปฏิบัติ จนทำให้เกิดความงามทั้งกาย วาจา ใจ และมุ่งเข้าสู่การปฏิบัติจึงจะรู้เหตุแห่งทุกข์และหนทางแห่งการดับทุกข์ดังนี้

1. สังคหวัตถุ 4 ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวประสานบุคคลไว้ในสามัคคีหลักการสงเคราะห์ซึ่งหมายถึงวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวนำใจคนอันเป็นหลักธรรมสำหรับที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือหรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้ว ให้สนิทมากยิ่งขึ้น หรือเน้นวิธีการทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจ (เชิงอรรถ) ชมราวาสที่ควรปฏิบัติเป็นสุนทรียศาสตร์วรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี อันได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตามีคุณค่าให้ได้เห็นความงามของหลักธรรมของการให้ การพูด การทำประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อื่น และการวางตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ใดได้พบเห็นจะเกิดความรัก ความชื่นชม ตนเองเป็นผู้ปฏิบัติจะเกิดความสุข เพราะผู้ปฏิบัตินั้นมองเห็นความงดงามของธรรมข้อนี้จึงปฏิบัติทำให้เกิดความงามขึ้นกับตนเองเป็นคุณความดีที่ส่งผลให้เกิดบุญกุศลด้วยเกิดความสุข ความสงบและความสบายใจ จึงเป็นแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ คือ ไม่ละโมภ ไม่เห็นแก่ตัวขจัดความโลภและความตระหนี่อีกทั้งชำระจิตใจให้สะอาด รู้จักให้อภัย มีวาจาอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวนำใจคนตลอดจนประพุดิตน ให้เป็นประโยชน์ต่อหมู่คณะไม่เห็นแก่ตัวและวางตนให้เหมาะสมฐานะ วิทยุฒิและคุณวุฒิ ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข มีความสงบสุข มีความไว้วางใจซึ่งกันและ

2. พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพุดิตที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพุดิต จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และประพุดิตต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบเป็นหลักธรรมทิพย์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีหลายตอน เช่นตอนสุดสาครขอให้พระสุริโยทัยงดโทษประหารชีพเปลื้อง ทำให้ทุกฝ่ายเกิดความสุขหลักธรรมนี้ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จัดว่าเป็นธรรมของพรหม ผู้ที่เป็นพรหมได้เกิดจากอริผลของบุญ เมื่อเป็นมนุษย์ถ้าใช้ความงามในธรรมของพรหมมาปฏิบัติย่อมมีคุณค่า ส่งผลให้เกิดความงดงามแก่ผู้ปฏิบัติจะเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยนปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ มีจิตใจผ่องใส ชำชื่นเบิกบานในความสำเร็จของผู้อื่น และมีจิตที่เจียบสงบ จะพบแต่ความสุขความเจริญและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์

3. ทศพิธราชธรรม เป็นธรรมสำหรับพระราชารหรือผู้นำและผู้ปกครองประเทศ ที่ต้องอาศัยหลัก 10 ประการ ทาน คือ การให้ ศีล คือ ความประพฤติดีงาม ปริจาคะ คือ การบริจาค อาชีวะระ คือ ความซื่อตรง มัทวะ คือ ความอ่อนโยน ตปะ คือ ความทรงเดช อักโกระ คือ ความไม่โกรธ อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ขันติ คือ ความอดทน และอวิโรธนะ คือ ความไม่คลาดธรรมทศพิธราชธรรม จะเป็นผู้รู้การ

ปฏิบัติตนของผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน มีคุณค่าสำหรับผู้นำและนักปกครอง เพื่อให้คนในปกครองได้รับประโยชน์สุขจากการให้ อีกทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่นได้ มีความเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม มีความสุจริตและจริงใจ สุภาพ อ่อนน้อม รู้จักข่มใจยับยั้งอารมณ์ มีความเมตตา มีความกรุณา และประพฤติตนตั้งมั่นอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา

4. **ฆราวาสธรรม 4** แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตในทางโลก, ผู้ครองเรือน, และ “ ธรรม ” แปลว่า ความถูกต้อง, วามดีงาม, นิสัยที่ดีงาม, คุณสมบัติ, ข้อปฏิบัติ ฆราวาสธรรม ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ เป็นแนวคิทางพุทธปรัชญาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมสุนทรภู่ ได้แก่สัจจะ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุคจริง ทำจริงมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของความกตัญญู เพราะเท่ากับเราต้องทดแทนคุณผู้ที่มีพระคุณต่อเรานั้นคือ เราต้องซื่อสัตย์ต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งกตัญญูหมายถึง การรู้คุณผู้อื่นแล้วแก่ตน ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดคัตินิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญาพฤติกรรมที่ต้องอดกลั้นอดทนให้ถึงที่สุดคือการที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับคนพาล จะนำไปสู่หนทางนำไปสู่อบายเสมอ ผู้มีทมะต้องประกอบไปด้วยความมีสติปัญญา คือ ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว, ความฉลาด ข่มใจ อดทนต่อความชั่วร้ายไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้มีทมะต้องใช้ควบคู่กัน ไปขันติ ความอดทน ตั้งใจทำหน้าที่ของตนด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทานไม่หวั่นไหว มั่นใจในจุดหมายไม่ทอดยจาละ ความเสียสละ, กิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็น

ฆราวาสธรรมยังปรากฏให้เห็นธรรมข้อหนึ่งคือ ธรรมทำให้งามเกิดขึ้นกับตนเองด้วย มีคุณค่าสร้างให้คนทนต่อความลำบากตรากตรำ ความอดทนต่อทุกข์เวทนา ความทนต่อความเหินห่างและทนต่ออำนาจของกิเลส ซึ่งสุนทรภู่ได้วางแนวคิทางพุทธปรัชญาหรือสุนทรียศาสตร์เชิงพุทธไว้ได้อย่างสอดคล้องกัน อันเป็นธรรมของผู้ครองเรือน จะเป็นผู้มีความซื่อตรง สุจริต ทำจริง เป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจของผู้อื่น รู้จักควบคุมและปรับปรุงตนเอง มีความหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทนไม่หวั่นไหว ทั้งมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตนเอง

5. **หลักไตรสิกขา** คือ ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ฝึกหัดอบรม ภาย วาจา จิต และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือนิพพานในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีได้กล่าวคือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สุนทรภู่ได้บอกกล่าวเรื่องศีลลงในบทประพันธ์ว่าทำให้ผู้ปฏิบัติมีความงดงามทั้งกาย วาจา ใจสมาธิ สุนทรภู่ได้เน้นเรื่องการทำสมาธิโดยใช้คำว่า กรรณฐาน แสดงว่าสุนทรภู่มีความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงเพื่อมุ่งสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏปัญหา สุนทรภู่ให้ความสำคัญของการมีปัญญาเป็นอย่างมาก พบว่าตัวละครแต่ละตัวสุนทรภู่สร้างให้มีปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น แม้แต่รูปชั่วตัวดำแบบนางวาลีก็ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญาเป็นเลิศ เพราะพระอภัยมณีใช้ปัญญามองเห็นความงามของคุณความดีที่มีอยู่ในตัวของนางวาลี นอกจากนี้สุนทรภู่ยังแสดงความรู้ให้เห็นปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติศีล สมาธิ จะเกิดปัญญาที่ทำให้เห็นความจริงแท้ของโลก ความเป็นไปแห่งห้วงทุกข์จนถึงการตัดทุกข์ได้มุ่งสู่กระแส นิพพาน หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในที่สุด ซึ่งการจะเห็นแจ้งหรือพัฒนาปัญญา

ก็ต้องพิจารณาให้เห็นแจ้งในอริยสัจสี่จะเป็นผู้ฝึกฝนตนให้เป็นผู้มีความงามด้วยกาย วาจา และใจ อีกทั้งฝึกฝนปฏิบัติตนให้เกิดความสุขความสงบจนสามารถไปสู่หลักธรรมเบื้องสูงคือโลกุตระธรรมได้ด้วยปัญญา

ไตรสิกขา ที่สุนทรภู่ได้กล่าวถึง สุนทรภู่ได้แต่งเชื่อมโยงกันกับขั้น 5 กฎของไตรลักษณ์ นิพพาน กฎแห่งกรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่า หากมนุษย์ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญาแล้ว มีคุณค่าทางปัญญาคือการมองเห็นสังขารของชีวิตย่อมเกิดขึ้น นั่นคือมองเห็นขั้น 5 เป็นเรื่องของกองทุกข์ กฎของไตรลักษณ์ ความไม่เที่ยงแท้ไม่จีรังยั่งยืนของชีวิตประกอบด้วยอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นิพพานเป็นสิ่งที่จีรังยั่งยืน กฎแห่งกรรม ทุกคนทำสิ่งใดย่อมได้รับผลของกรรมนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และสุนทรภู่ยังได้ให้มองเห็นธรรมข้อหนึ่งว่า หากมนุษย์ยังไม่สิ้นกิเลสก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกระแสของกรรมซึ่งเรียกว่าสังสารวัฏ ไม่มีที่สิ้นสุด

6. **ไตรลักษณ์** สุนทรภู่ได้กล่าวไว้เพื่อให้เห็นความไม่จีรังยั่งยืน ความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตอันประกอบด้วยอนิจจัง ทุกขัง อนัตตามีคุณค่าจะทำให้รู้จักการปล่อยวาง ละจากความยึดมั่นถือมั่น ระลึกรู้ตลอดเวลาถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ทำให้จิตใจสงบสุข เบิกบานตลอดเวลา

7. **กฎแห่งกรรม** ก็จะตระหนักถึงการกระทำและผลแห่งการกระทำของตนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

8. ขั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นกองทุกข์ที่ทำให้มนุษย์มีความยึดมั่นถือมั่น ไม่สามารถจะหลุดพ้นจากบ่วงทุกข์นั้นได้ จึงมีคุณค่าสำหรับมนุษย์ให้ใช้ปัญญาในการพิจารณาธรรม ให้เห็นว่าสิ่งที่ขั้น 5 นั้น ไม่มีประโยชน์ แต่มีความงามของสสารธรรมที่มีความงดงามของหลักธรรม เมื่อใดก็ตามที่มองเห็นความงามของธรรมนี้แล้วก่อให้เกิดความงามทันที

จากการสรุปข้อมูล แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่มีข้อค้นพบดังนี้

1. สุนทรภูู่กับแนวคิดทางพุทธปรัชญาสุนทรียศาสตร์ พบว่าตั้งแต่เด็ก ทั้งได้ศึกษาอบรมจากวัดซึ่งมีภิกษุเป็นผู้สอน จึงเชื่อได้ว่าโลกทัศน์ของสุนทรภูู่อยู่บนพื้นฐานศาสนา เพราะผลงานในวรรณกรรมของสุนทรภู่ได้แสดงแนวคิดที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธปรัชญาเถรวาทไว้หลายเรื่อง เช่นในนิราศภูเขาทอง นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศสุพรรณ เป็นต้น และจากการศึกษาบริบททางวัฒนธรรมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เชื่อได้ว่าอิทธิพลของทางการศึกษาและวัฒนธรรมในสมัยนั้นมีส่วนในการสร้างโลกทัศน์ที่เป็นพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงทัศนคติต่อมนุษย์และโลก 2. ในพระอภัยมณีสุนทรภู่ได้ใช้โลกทัศน์พุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างตัวละครทั้งในแง่ที่บกพร่องและน่าชื่นชมและสื่อความหมายสื่อความหมายสำคัญในแก่นเรื่อง ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

2. พุทธปรัชญาเถรวาทจำแนกความจริงเป็น 2 อย่าง คือ สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงโดยสมมติ และปรมาตตสัจจะ (Ultimate Truth) ความจริงแท้สูงสุดตามสภาวะที่เป็นเองโดยไม่อาศัยสมมติปัญญาของชาวโลกเรียกว่า อภิปรัชญา (Metaphysics) สุนทรภู่แสดงความจริงในพระอภัยมณีทั้ง 2 ระดับควบคู่กัน ทั้งทางโลกและทางธรรม ให้เห็นความไม่เที่ยงหรืออนิจจตา เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาอันเป็นธรรมดาที่มนุษย์ต้องประสบในชีวิตสุนทรภู่ยังได้นำความคิดเรื่องความไม่ใช่อัตน ของนางผีเสื้อสมุทรที่

เมื่อก่อนเป็นก้อนหินอยู่กลางมหาสมุทร ไม่มีตัวตนที่แท้จริง แต่กลับมีบทบาทอย่างสูงต่อผู้อื่น ซึ่งให้เห็นอำนาจของความเป็นมายาในโลก เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าเป็นพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ใด ล้วนแต่เกิดจากการกระทำหรือเกิดจากกรรมทั้งสิ้นที่เรียกว่า กฎแห่งกรรมนั่นเอง

ในเรื่องพระอภัยมณีไม่มีตัวละครหรือเหตุการณ์ใดที่เข้าถึงนิพพานได้ตรงกับความหมายอันแท้จริง พระอภัยมณีออกบวชเป็น โยคี มีคำเทศนาที่กล่าวถึงนิพพานแต่ไม่ได้หมายความว่าพระอภัยมณีถึงนิพพาน เป็นเพียงแค่คำสอนถึงเรื่องนิพพานเท่านั้น พระ โยคีเทศนาห้ามทัพก็เป็นการชี้ให้เห็นอนิจจัง และสาเหตุของความวุ่นวายคือ ตัณหา และให้ทุกคนหวัง ไปสู่นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เนื้อหาดอนนี้แสดงว่าอุดมคติของชีวิตคือการเข้าถึงปรมาตตตัจจะ

3. ความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท คือ สุนทรภู์ใช้มีความรู้ระบบวิธีในการแก้ปัญหาชีวิต เรียกว่าญาณวิทยา (Epistemology) หรือทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) ทำลายทุกข์ด้วยการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้สามารถจัดอวิชชา สร้างปัญญาเพื่อบรรลุอิสรภาพ คือ ภาวะอิสระไร้ทุกข์ระบบวิธีแก้ปัญหาชีวิต ทำลายทุกข์แทรกอยู่ในเรื่องพระอภัยมณีปรากฏผ่านพฤติกรรมของตัวละคร คือ การรู้วิสัยโลกและมนุษย์ ซึ่งต้องมี โสภ สุข ทุกข์ ชุระ (ภารกิจ)รู้วิสัยมนุษย์ รู้และเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมี ทุกข์ โสภ โรค ภัย วณเวียนอยู่รู้จักรหัสกษัตริย์ รู้วิสัยของร่างกาย รู้ธรรมชาติของจิตใจรู้การจัดอวิชชาด้วยปัญญา

คุณค่าของแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ได้จากวรรณกรรมของสุนทรภู์นั้น สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างคุ้มค่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสังคหัตถุ 4 และฆราวาสธรรม 4 อันเป็นหลักธรรมเบื้องต้นสำหรับมนุษย์ปุถุชนธรรมดา ส่วนเรื่องของไตรสิกขา ไตรลักษณ์ ชั้น 5 กฎแห่งกรรมและสังสารวัฏ เป็นการปฏิบัติธรรมขั้นสูงที่สุนทรภู์พยายามถ่ายทอดความรู้ในทางศาสนาด้วยวรรณกรรม สร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่านมากยิ่งขึ้น อีกทั้งสุนทรภู์มีความเชื่อและศรัทธาในหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ท่านจึงนำความเชื่อและความศรัทธานั้นสอดแทรกลงไปในการรู้สึกรู้คิดของผู้อ่านด้วย จึงทำให้วรรณกรรมของสุนทรภู์มีคุณค่ายิ่ง ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

9.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทราบถึงแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู์เรื่องพระอภัยมณี ทำให้ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาเป็นองค์ความรู้ใหม่สำหรับเป็นแนวทางให้แก่นักประพันธ์รุ่นต่อไป และให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันที่มองข้ามหลักธรรมอันงดงามให้กลับมาเห็นความสำคัญของแนวการประพันธ์แบบสุนทรภู์ดังนี้ คือ

ผู้ที่เป็นนักประพันธ์วรรณกรรมแนวพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ทุกด้านที่เกี่ยวกับบทประพันธ์ ได้แก่ รูปแบบ ฉันทลักษณ์ สำนวนภาษา ไวยากรณ์ อักษรวิธี รวมถึงความรู้ในเนื้อหาของบทประพันธ์ทักษะการเขียนความรู้สึกรู้คิด ตลอดจนอารมณ์ของตัวละครเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง อีกทั้งความรู้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีความสำคัญในการประพันธ์งานวรรณกรรมประเภทพระพุทธศาสนาซึ่งความรู้ที่ได้รับเหล่านี้เรียกว่าความรู้คือคำว่า“KNOWLEDGE”

นักประพันธ์จะต้องมีความเข้าใจในการใช้รูปแบบ ฉันทลักษณ์ ให้เหมาะสมกับเรื่องที่จะประพันธ์ และต้องพิจารณาอย่างรอบคอบในการกำหนดรูปแบบ และการวางฉันทลักษณ์ลงไปให้เหมาะสม ตลอดจน การเลือกใช้สำนวนโวหารให้ถูกกับลักษณะนิสัยของตัวละครและเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น การวางบทบาทให้กับตัวละครอย่างเหมาะสมมีความสำคัญมากสำหรับนักอ่าน เพราะจะทำให้เกิดจินตนาการและอารมณ์คล้อยตามที่เรียกว่าอารมณ์สะท้อนใจจะทำให้ผู้อ่านเกิดความสุขสนาน เพลิดเพลิน และจดจำพฤติกรรมนั้น อีกทั้งมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่จะถูกถ่ายทอดไปสู่ผู้อ่านอย่างแนบเนียนโดยผู้อ่านไม่รู้ตัวซึ่งนักประพันธ์จะต้องมีความเชี่ยวชาญในหลักธรรมเชิงสุนทรียศาสตร์เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความจริง ความดีและความงามที่เกิดจากหลักธรรมนั้น และเข้าสู่อารมณ์แห่งความเข้าใจพร้อมทั้งตีความในหลักธรรมนั้นได้อย่างแจ่มชัด สิ่งเหล่านี้เรียกว่าความเข้าใจคือคำว่า“UNDERSTANDING”

นักประพันธ์ต้องมีความเชื่อและศรัทธาในความจริง ความดี และความงามของหลักธรรมจึงจะถ่ายทอดความงดงามของหลักธรรมนี้ไปสู่ผู้อ่านได้ เพราะการที่จะประพันธ์วรรณกรรมที่มีพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นเรื่องที่ไม่ถ่วงน้ำหนักสำหรับนักประพันธ์ จะต้องรำลึกเสมอว่าโดยธรรมชาติของมนุษย์นั้นถือว่าเรื่องของศาสนาเป็นของสูงที่ควรเก็บไว้เคารพบูชาเพื่อให้เกิดความงามกลมกลืนแก่ชาวพุทธ ไม่สมควรนำมาล้อเล่นให้เสียคุณค่า ให้เสื่อมศรัทธาแก่ปวงชนโดยทั่วไป อีกทั้งจะทำให้เกิดความหายนะเพราะเหตุลบหลู่พระศาสนาและเกิดความไม่เป็นมงคลแก่ชีวิตในที่สุด ดังนั้นนักประพันธ์ต้องสร้างความเชื่อให้กับตนเองก่อนว่า ตนมีความเชื่อในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้อ่านเกิดความมั่นใจในคุณของพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ผลออกมาที่เป็นจริงตามขั้นของความงดงามที่ผู้อ่านควรจะได้รับ คืองามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด สิ่งเหล่านี้ เราเรียกว่าความเชื่อคือคำว่า“BELIEF”

ดังนั้นรูปแบบใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

สำหรับรูปแบบ “KUF” คุณค่าทางแนวคิดของพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีแสดงดังภาพที่ 1 ได้ดังนี้

“K”(KNOWLEDGE)คือ ความรู้ ผู้ที่จะประพันธ์วรรณกรรมที่ปรากฏแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์นอกจากมีความรู้ทางด้านบทประพันธ์ การใช้สำนวนโวหาร รูปแบบ ฉันทลักษณ์ของบทประพันธ์แล้ว ยังต้องมีความรู้ในแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ คือระบบวิธีการในการแก้ปัญหาชีวิตทำลายทุกข์ด้วยการฝึกฝนพัฒนาคนให้สามารถจัดวิชา สร้างปัญญาเพื่อบรรลุอิสรภาพ คือภาวะเป็นอิสระไร้ทุกข์ รู้เรื่องกระบวนการความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับชีวิตเพื่อจะได้รับความจริง และสามารถเอาชนะความทุกข์หรือลดความทุกข์ให้น้อยลงได้ ซึ่งสุนทรภู่มิคุณค่าครบถ้วนดังที่กล่าวไว้

“U”(UNDERSTANDING) นักประพันธ์นอกจากมีความรู้แล้วต้องคำนึงถึงความเข้าใจ เพราะรู้แล้วเน้นความเข้าใจ รู้จักคิด รู้จักวินิจฉัยตลอดจนสามารถที่จะคิดพิจารณาจัดการแก้ไขปัญหาทำการสร้างสรรค์ให้สำเร็จ มีความเข้าใจธรรมชาติของสิ่งทั้งปวงคือ ตัวธรรมชาติและกฎธรรมชาติ หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎธรรมชาติและทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติที่เกิดขึ้นบนโลกมนุษย์ นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจลักษณะนิสัยของตัวละครที่สร้างขึ้น ความยิ่งใหญ่ของตัวละครสุนทรภู่ได้เลือกเฟ้นตัวละครทั้งตัวเอกของเรื่องคือ

พระอภัยมณี และตัวละครสำคัญเช่น นางผีเสื้อสมุทร เพื่อแสดงโลกแห่งมายาที่มีความสมจริง โดยเฉพาะพระอภัยมณีมีประสบการณ์ชีวิตที่เข้มข้นและน่าประทับใจในความรัก การรบและการแก้ปัญหาชีวิตที่แอบแฝงไว้ด้วยพุทธปรัชญา เพราะแม้ว่าพระอภัยมณีจะมีปัญหาชีวิตอันเนื่องมาจากความหลงใหลในสมมติสัจจะ ก็ยังรักษาคุณธรรมและรักษาพันธกรณีต่อผู้อื่นไว้อย่างมั่นคง ดังนั้น ความเข้าใจในหลักพุทธปรัชญาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตจึงมีความสำคัญมาก สิ่งเหล่านั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจทางด้านพุทธปรัชญาของสุนทรภู่ จึงรู้จักคัดสรรหลักธรรมที่มีความงดงามของธรรมชาติสอดแทรกลงไปในตัวละครมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะสุนทรภู่มีความเข้าใจในแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์เป็นอย่างดี จึงวางหลักธรรมไว้ในตัวละครได้อย่างเหมาะสม

“**B**”(BELIEF) คือ ความเชื่อ หมายถึง ศรัทธา ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส ทั้งผู้อ่านและผู้ประพันธ์ ต้องมีความเชื่อหรือเน้นปรากฏการณ์ทางจิตของมนุษย์ที่เกิดจากการสนองความต้องการอยากเห็นเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิม โดยเชื่อด้วยความตกลงใจ เชื่อว่ามีนรก มีสวรรค์จริง เชื่อว่าทำสิ่งใดให้กับใครสิ่งนั้นย่อมตามสนองตน และส่งผลให้ตนไปสู่ภพภูมิของสวรรค์หรือภพภูมิที่ลำบาก โดยความเชื่อนี้มีศรัทธาเป็นพื้นฐานเชื่อเรื่องบุญบาป เชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งศาสนาทุกศาสนาเกิดจากความเชื่อทั้งหมดความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาในเรื่องพระอภัยมณีสะท้อนถึงความศรัทธาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้บุคคลมุ่งกระทำสิ่งที่ดีงามและประพฤตินั้นเป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้อื่นด้วยความปรารถนาดี

“**K**” (KNOWLEDGE) หมายถึง ความรู้

“**U**” (UNDERSTANDING) หมายถึง ความเข้าใจ

“**B**” (BELIVE) หมายถึง ความเชื่อ

กล่าวได้ว่า องค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นองค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะองค์กรการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่เป็นนักวิชาการและที่สำคัญที่สุดผู้ที่จะเป็นนักประพันธ์ได้จะต้องนำหลักการดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และหากผู้กำหนดนโยบายในการบริหารงานหรือผู้บริหารในองค์กรใดก็ตามประสงค์ให้เกิดความสำเร็จ บรรลุจุดหมายตามนโยบาย หรือบรรลุผลสำเร็จในการบริหารงานในองค์กรนั้น ๆ สามารถนำหลักการ KUB นี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นจริงได้ ย่อมทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาหรือมหาชนในองค์กรนั้น ๆ ปฏิบัติตามนโยบายที่วางไว้ได้ ประสบผลสำเร็จตามจุดหมายที่กำหนดไว้ได้ เพราะจากการประกอบกิจการใด บริหารงานใด ผู้บริหารนั้นสามารถสร้างความรู้(Knowledge)ให้เกิดแก่บุคคลในองค์กรได้ และทำให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ของบุคคลในองค์กรนั้นและแน่นอนที่สุดบุคคลในองค์กรนั้นย่อมมีความเชื่อถือ (Belief) ในนโยบายหรือจุดมุ่งหมายของผู้บริหารนั้นได้อย่างสัมฤทธิ์ผลจริง

ดังนั้นหลักการ KUB จึงเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ที่ผู้บริหารองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนหรือแม้แต่องค์กรที่เกี่ยวกับการศึกษาควรคำนึงถึงและนำมาปฏิบัติให้เกิดขึ้นก่อน ความสำเร็จในการบริหารงานย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ทั้งยังก่อให้เกิดการพัฒนาในองค์กรนั้นเจริญขึ้นทำให้เกิดความสุข ความก้าวหน้า ทั้งผู้บริหารและบุคคลอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

9.2 ข้อเสนอแนะ

9.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สุนทรภู่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักประพันธ์ที่มีผลงานในลักษณะเป็นของตนเอง ด้วยลักษณะอันโดดเด่นของสุนทรภู่ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้มี 3 ประการ คือ เป็นนักจินตนาการเชิงสร้างสรรค์ เป็นผู้มีความรู้จริง อีกทั้งพยายามทำความเข้าใจในทุกเรื่องมีความพากเพียรพยายามจนแน่ใจว่าสิ่งนั้นคือความจริง และเป็นผู้มีความเชื่อที่มีความศรัทธาในสิ่งที่ตนทำ นั่นคือการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และจากการที่สุนทรภู่ได้บวชเรียนมาโดยเฉพาะ จึงมีความเชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นได้ก็เพราะกฎแห่งกรรม จึงควรนำความโดดเด่นดังกล่าวของสุนทรภู่มาเป็นแบบอย่าง พร้อมทั้งสร้างความเป็นเอกลักษณ์ในการประพันธ์ให้กับตนเองผู้ซึ่งมีความปรารถนาจะเป็นนักประพันธ์เฉกเช่นสุนทรภู่ ดังนี้

1. นักประพันธ์ที่มีความชื่นชอบในการเขียนวรรณกรรม โดยเฉพาะวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธปรัชญาเถรวาทควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ รูปแบบการเขียนวรรณกรรมตามแบบแผนที่กำหนดไว้ อีกทั้งมีความรู้ความเข้าใจในอย่างถ่องแท้ เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงจะถ่ายทอดไปสู่ผู้รักชื่นชอบการอ่านได้อย่างถูกต้อง

2. ในวงการศึกษานักวิชาการ และนักการศึกษา ควรเลือกวรรณกรรมที่ปรากฏหลัก พุทธปรัชญาเถรวาทมาไว้ในบทเรียนอย่างเหมาะสม โดยสอดแทรกลงไปใน การเรียนการสอน เพื่อเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

3. ครูอาจารย์ควรศึกษาพุทธปรัชญาอย่างเข้าใจ โดยเฉพาะเรื่องความงามของหลักธรรมอันเรียกว่าแนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์หรือสุนทรียศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้ แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี ผู้วิจัยเห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้เป็นวรรณกรรมประโลมโลกดังที่มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ไว้อย่างหลากหลาย แต่หากเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาสาระในความงามของหลักธรรมอย่างครบบริบูรณ์อ่านแล้วได้ข้อคิดคติเตือนใจตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นบทประพันธ์ที่ประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระที่มีความงาม ความจริง และความดี อย่างครบถ้วนซึ่งหลักธรรมที่ค้นพบในวรรณกรรมของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณีสามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการเรียนการสอน ในการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ และการดำเนินชีวิตได้อย่างดียิ่ง โดยนำไปเป็นแนวคิดในเชิงนโยบายให้ผู้สนใจ นำหลักธรรมที่ได้จากบทประพันธ์ของสุนทรภู่ หรือบทประพันธ์อื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกันกับบทประพันธ์ของสุนทรภู่ นำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง ดังต่อไปนี้

1. **สังคหวัตถุ 4** ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน บริษัทธุรกิจห้างร้าน หน่วยงานที่เกี่ยวกับการศึกษา ตลอดจนสถาบันการศึกษา จัดให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการรู้จักการให้ กาแบ่งปัน เช่น การบริจาคทาน สิ่งของเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นต่อชีวิตให้แก่ผู้ด้อยโอกาส หรือการประกวดมารยาทและมอบรางวัลสำหรับผู้มีมารยาทดีมีคุณธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดหลักธรรมดังกล่าวขึ้น

2. **พรหมวิหาร 4** ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กระทรวงศึกษาธิการโดยเฉพาะคุรุสภา กำหนดคุณสมบัติและจรรยาบรรณครูให้ปรากฏหลักธรรมของพรหมวิหาร 4 เพื่อเป็นประโยชน์ในการอบรมสั่งสอน ดูแลเยาวชน ให้มีคุณภาพ อันเกิดจากรักและความเมตตา

3. **ฆราวาสธรรม 4** ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ องค์กรต่าง ๆ สามารถจัดแทรกลงไปในการจัดการอบรมให้กับบุคลากรขององค์กรนั้น ๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะผู้เป็นนักประพันธ์ต้องสร้างสรรค์ผลงานผสมผสานกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับฆราวาสธรรม เพื่อปลูกฝังการดำเนินชีวิตให้เกิดคุณภาพ ในฐานะที่เป็นมนุษย์และเป็นทรัพยากรอันมีค่า

4. ความกตัญญูตเวทิตาคุณ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในหลักสูตรการสอนระดับชาติ ที่สมควรที่จะปลูกฝังอยู่ในจิตใจของคนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษา เพราะมีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับการดำเนินชีวิตของครอบครัวไทยที่ต้องรู้สำนึกถึงผู้มีพระคุณ เช่น สำนึกในบุญคุณของแผ่นดิน มีความกตัญญูต่อพระเจ้าแผ่นดิน มีความกตัญญูต่อบิดามารดา บุพการี ผู้มีพระคุณ อันจะทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น และมีความเข้มแข็ง เป็นภูมิคุ้มกันสำหรับคนไทยทั้งประเทศ

5. **ทศพิธราชธรรม** ผู้นำของประเทศในรัฐบาล นำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ในการปกครองบริหารงานบ้านเมือง ดูแลประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งหัวหน้าครอบครัว นำมาใช้ในการดูแลครอบครัว เพื่อให้เกิดความมั่นคง และเสถียรภาพของประเทศ

6. **ไตรสิกขา** ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา องค์กรศาสนา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งสถาบันการศึกษา จัดให้มีการอบรมฟื้นฟูจิตใจ ด้วยการปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละครั้ง เพื่อเพิ่มพูนปัญญา อันเป็นผลให้มีสติในการดำเนินชีวิต ตลอดจนรัฐบาลกำหนดให้ผู้นับถือพระพุทธศาสนาเข้าวัดปฏิบัติธรรมทุกวันอาทิตย์ เพื่อฟื้นฟูจิตใจจากการทำงานมาทั้งอาทิตย์

7. **กฎแห่งกรรม** ในการแต่งบทประพันธ์นักประพันธ์ต้องแทรกพฤติกรรมของตัวละคร ที่แสดงให้เห็นความเป็นกฎแห่งกรรมอย่างชัดเจน เพื่อสะท้อนถึง การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

8. **ขันธ 5** แต่ละหน่วยงานจัดให้มีการบริจาคร่างกายเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นเนื่องจาก เมื่อตายแล้วร่างกายสูญสลายไปตามกาลเวลา และไม่สามารถจะคงทนถาวรไว้ได้

9. **นิพพาน** หน่วยงานทางพระพุทธศาสนา ให้การอบรมปฏิบัติธรรมขั้นสูงกับบุคคลที่มีความสนใจทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง พร้อมทั้งความรู้ของการนิพพาน

9.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผู้ที่มีความสนใจในงานประพันธ์ทุกชนิดโดยเฉพาะงานประพันธ์ของสุนทรภู่ซึ่งเป็นกวีเอกของโลก บทประพันธ์ของท่านมีความยิ่งใหญ่ทุกเรื่อง เพราะเป็นเรื่องที่อุดมไปด้วยคุณค่าแห่งหลักธรรม ความรอบรู้ และความเข้าใจของโลกรวมทั้งความมั่งคั่งที่เกิดขึ้นในบทประพันธ์เหล่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรทำวิจัยศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมไทยเรื่องอื่น ๆ เช่นเรื่อง “รามเกียรติ์” เรื่อง “อิเหนา” เป็นต้น

2. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏอยู่ในตัวละครที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ไม่สวยงาม โดยใช้หลักกรรมวิเคราะห์จนปรากฏความงดงามทางธรรมขึ้นเช่น ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาในวรรณกรรมเรื่อง “แก้วหน้าม้า” เรื่อง “ท้าวแสนปม” และเรื่อง “ระเด่นลันได” เป็นต้น

10. บรรณานุกรม

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. ประมวลคำในพระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2531 - 2542 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2547.

เบญจมาศ พลอินทร์. แง่คิดจากวรรณคดีและวรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2525.

11. คำขอขอบคุณ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาแนะนำเป็นอย่างดีจากบุคคล และสถาบันต่าง ๆ ณ โอกาสนี้ข้าพเจ้าใคร่ขอขอบพระคุณ พระเมธาวิเชียรสร., อาจารย์ธนศ ต่วนชะเอม, ดร.สุชาติ เมืองแก้ว, ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ให้ความเมตตาเสียสละเวลา แนะนำแนวทางเพื่อปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่อง สามารถเติมเต็ม จนทำให้งานวิจัยประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง